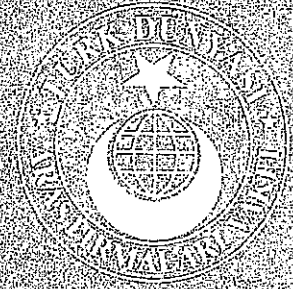

TURK DUNYASI ARAŞTIRMALARI

119

NISAN '99

ISSN: 0255-0644

İÇİNDEKİLER

TÜRKİYE'DE GÖÇLER, SORUNLARI VE ÇÖZÜM YOLLARI <i>Prof. Dr. Orhan TÜRKDOĞAN</i>	5
RUSYA TÜRKLERİ'NİN I. DÜNYA SAVAŞ'INDA RUSLAR'A ESİR DÜŞEN TÜRK ASKERLERİNE YAPTIĞI YARDIMLAR <i>Dr. Cemil KUTLU</i>	24
AB'NİN DENİZ VE İÇSU YOLU TAŞIMACILIĞI POLİTİKASININ TÜRKİYE'YE ETKİLERİ <i>Dr. Muhsin KADIOĞLU</i>	51
YÜKSEKÖĞRENİMDE VE MESLEĞE GİRİŞ SÜRECİNDE ALTERNATİF DÜŞÜNCELER: JAPON MODELİ <i>Dr. Ahmet CİHAN</i>	67
PETROL UĞRUNA MÜCADELE VE S. KAVTARADZE'NİN TAHRAN SEFERİ <i>Yazan: Prof. Dr. Cemil HESENLİ Aktaran: Cengiz YAVAN</i>	73
HERITAGE CENTRAL ASIA (Project year 2000) ETRUSCAN/CARTHAGINIAN/TURKISH CONNECTION CHAPTER III READING OF THE ETRUSCAN PYRGI TABLETS (A Preliminary report) <i>Polat KAYA</i>	91
Aleksandr PUSKİN'in 1829 Seferinde ERZURUM <i>Türkçesi: Selçuk ÜNLÜ</i>	125

ALMAS YILDIRIM'IN ŞİİR DÜNYASI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Salih OKUMUŞ*

Almas Yıldırım'ın edebî şahsiyetini ve şiir sanatını hakkıyla kavrayabilmek için, onun doğduğu zamanı, yaşadığı muhiti ve devrin fikir akımlarını daima göz önünde bulundurmamak icap eder. Şair 1907 yılında Bakü'de doğmuştur. Burası bütün Kafkasya'nın harareti siyasi ve inkılabî faaliyetlerine sahne olmuş, petrolü kadar tarihi, ilmi ve fikri bir merkez olarak da ün salmıştır.

Yıldırım'ın doğduğu yıllarda Bakü, için için yükselen inkılâp dalgalarıyla kaynamakta idi. 1905 İnkılabı Çarlık idaresi tarafından daha yeni bastırılmıştı.

Birinci Dünya savaşı inkılâp fermanını hızlandırdı. 1917 Şubat ihtilali, başlangıçta, bütün halklara özgürlüğü ve demokrasiyi getirmişti. Ancak iş başına gelen Bolşevik idaresi her nevi hak ve hürriyet mefhumunu ortadan kaldırdı. Sosyalizm ve komünizm maskesi altında yeniden kıpkızıl bir istibdâd, zulüm ve tahakküm sistemi kurdu. Eski Rusya'nın cihan ihtilâli mefkûresini tekrar canlandırdı.

Fakat Kafkasya Türk Ordusunun da yardımı ile, 1918 senesinde Bolşevik tecavüzünden kurtarıldı. Azerbaycan yaklaşık iki yıl hür ve bağımsız bir hayat sürdü.

Almas, o sıralarda 12-13 yaşlarında idi. Hürriyet ve istiklâlin önemini henüz anlamakla birlikte, şiirlerinde de görüleceği üzere, burada yaşadığı her şey çocuk kalbinin intibaları olarak hafızasına kazanmıştır.

1920 Yılı'nın nisanında Azerbaycan tekrar işgal edilince, Yıldırım'ın hafızasına kazanmış olan hatıralar yeniden canlanmaya başladı. Azerbaycan halkının yüzü artık gülmüyordu. Her tarafa açlık, kıtlık ve zulmet çökmüştü. Artık Azerbaycan semalarında emperyalizmin kızıl bayrağı dalgalanıyordu.

Almas Yıldırım bütün bunları büyük bir hayret ve dehşetle izliyor, ancak elinden bir şey gelmiyordu.

Yıldırım, zorluklarla dolu hayatına daha üniversite çağlarında başlar. Tacir oğlu olduğu gerekçesiyle Şarkşunasluk Fakültesinden atılır. Çok geçmeden resmî idareye ters gelen fikir ve davranışları yüzünden önce Dağıstan'a, buradan da Türkmene-

* Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Böl.

nistan'a sürülür. Yıldırım durmak bilmeyen Proletar tenkidi karşısında İran üzerinden Türkiye'ye sığınır.

Şair yıllarca yaşadığı sürgün hayatından sonra vatanına kavuşmayı beklerken, ömrünün sonuna kadar vatan özlemine kalbinde taşıyacağı yeni bir hayata başlar. Bu dönem Türkiye'de yaşadığı gurbet yıllarıdır.

Şair bütün ömrü boyunca romanlara konu olacak acıklı bir hayat sürmüştür. Vatan haini ilan edilip yurdundan sürgün edilmesi, onun kalbinde derin izler bırakır. Ancak buna rağmen mücadelesini bırakmaz. Bu durum onun şiirlerinde de geniş tesirler uyandırmıştır.

Bizim amacımız Yıldırım'ın hayatını anlatmaktan ziyade onun şiir dünyasını ele almak olacaktır.

1. Lirik Şiirleri:

Küçük yaşlarından itibaren şiir yazmaya başlayan Yıldırım, Matbuatta çıkan şiir ve makalelerinde "A.Y.", "A-zâde", "A.İ.", "Almaszâde İ." imzalarını kullanmıştır.

İlk şiirleri, Maarif ve Medeniyet, Şarq Qadını ve Maarif işçisi dergilerinde yayınlanmıştır. Daha sonraları Kızıl Kalemler İttifakı'nın yayın organı olan "Genç Kızıl Kalemler" adlı mecmuada altı şiiri birden yayınlamıştır.

Almas Yıldırım ilk şiirlerinde, Azerbaycan'ı, onun tabiatını, halkının acı talihini kendine mahsus bir tarzda ele alıyordu. Bunun için de kendisine, Azerbaycan Edebiyatı'nda bu yolu ilk defa açan Hüseyin Cavid ve Ahmed Cevad'ı örnek alıyordu.

Yıldırım kendisine örnek aldığı şairlerden şiiri ve sanatı yüce tutmayı, halkını ve milletini sevmeyi, onu kendi sesi ve kendi yazısı ile terennüm etmeyi öğrenir.

1920 İhtilâlden sonra matbuat resmi idarenin güdümüne girdi. Milli hisleri terennüm eden sanatçılar ve fikir adamları susturuldu. Siyasî ve içtimaî müesseselerin bir çoğu kapatıldı. Ferdî duygulardan sevgiden, hicrandan, halkın geçmişinden, tabiat manzaralarından bahseden genç kalemler çeşitli ithamlara maruz kaldılar.

Diğer şairler gibi Yıldırım da kendini bu tür ithamlardan kurtarabilmek amacıyla "Men de Ağlamıram" adlı bir şiir yazdı.¹

*"Emellerimle etdim göz yaşına elvida,
Gelbünde indi ümid bir yüksek buludlu dağ,
Önümde görünmeyin ne uçurum, ne gazın,
Ümitsizlik içinde ağlayanlara yazık!"*

Proletar tenkidi Yıldırım'ın artık "ağlamadığını" ilan etmesini yeterli görmüyordu. Ondan bu durumun yeni eserlerinde de devam etmesini istiyor ve bekliyorlardı. Sanat ve estetik kaygılara dikkat eden yoktu.

Resmi idare, yazar ve şairlere ancak, komünizmden ve 1920 inkılâbından sonra başlayan yeni hayattan bahsetme imkânı veriyordu.

Proletar Tenkidcilerden, Hanefi Zeynelağa, "Oktyabr (Ekim) ve Genç Kalemler" adlı makalesinde şiiriyet probleminden bahsederken:

"Komünist ideolojisinden uzak olanlardan, eski hayatı materyalistçe anlatmayan hiçbir kuvvetli eser beklenmesin..."² diyerek, fikir ve ideolojiye sanat ve estetiğin yanında bir yer ve hak kazandırıyor.

Bu durum karşısında Almas Yıldırım da bu manâda yeni şiirler yazmağa mecbur olmuştur. Bunların arasında 1926 yılında yayınlanan "Gızıl ve Genç Gâlemler"³ adlı

¹ Mende Ağlamıram, Maarif ve Medeniyet Jurnalı No:12, Bakü, 1926,

² Hanefi Zeynelağa, Oktyabr ve Genç Kalemler, Oktyabr Alovları, Bakü, 1927, s.65

almanaktaki şiirleri sayılabilir. Bunlar; Mayıs Güzeline Hindli Gızı, Şarga, Garba, Yarı, Ey Hindistan'dır.

Almanağın giriş bölümünde yeralan "İnkılâb ve Edebiyatımız" adlı uzun makalede Yıldırım'ın adı da çalışkan ve geleceğe ümit veren genç edebiyatçılar, Süleyman Rüstemezâde, Memmed Rahim Hüseyinzâde, Ali Nazım ve Hacıbaba Mezerli ile beraber yazılmış; onun "güzel, samimi" şiirler yazdığı kaydolunmuştur.

"Dün-bugün" Süleyman Rüstem'le yazılmış kafiyesiz bir manzumedir. Hadiseler Petersburg'da başlayıp, Bakü'de devam eder ve yine burada biter. Petersburg'taki Oktyabr hadiseleri fonda tasvir edilerek, Bakü'deki işçilerin saadetini terennüm etmek amacı güdülmüştür.

200 mısraya yakın olan bu manzumede tasvirler oldukça solgun ve eksik, dil ve ifade açısından da yeterli değildir. O zaman sadece bir tebligat adına neşredilen bu şiir, 1920 öncesiyile mukayese açısından oldukça önemlidir.

*"Bir zaman insan olmayan işçi
Hep çamurlar içinde inerken
Beye hag vere deyib de govalayırdı.
En nehayetde hag yerini buldu.
Şimdi artık bir hökm olmuşdu
Esrin üstünde od saçar çekici,
Uns eder her terefde, her yerde
Benim haggım deyen o gürlü ses."*

Bekir Nebiyev "Didergin Şair" adlı eserinde "Dün-bugün" adlı şiirin Almas Yıldırım'a ait olmayabileceğini söyler. Nebiyev'e göre, Yıldırım'ın yakın dostu Süleyman Rüstemezâde'nin bu şiirin altına Yıldırım'ın da adını yazarak, dostunun Türkiye'de şiirin yayımlanmasıyla maruz kaldığı Proletar tenkidinin hızını kesmek istemiştir. Yine Nebiyev'e göre "Mayıs Gözeline" ve "Anamın Gızına" şiirlerinin mükemmelliği bu fikrin doğruluğunu desteklemektedir. Maarife Hacıyeva ise, bu şiirin Süleyman Rüstem'le birlikte yazıldığını söyler.⁴

"Dün-bugün" deki kuruluk, vezin bozuklukları ve dil hataları "Mayıs Güzeline" adlı şiirinde; kendini şiiriyet, ahenk, vezin ve kafiye kâmilliğine bırakır.

"Hindli Gızı" şiirinde yanık bir ahenkle kara saçlı, kara gözlü bir kızcağız tasvir olunur. Onun matemli bakışlarla Azerbaycan kızından yardım isteği anlatılır.

1920 yılının ortalarında Azerbaycan'da yapılan inkılâp İngiltere'nin müstemlekesi olan Hindistan'a, hatta bütün dünyaya yol gösterecektir. Şiir şu mısralarla son bulur:

*"O solgun yavrımı şenlendirecek
Çamlı, gülmez üzünü güldürecek,
O ahan yaşları bir an silecek
İngilab ordusu, varmış dediler."*

Aynı ruh, "şarga" şiirine de hakimdir. Bu şiirde de doğunun dünya görüşü ihtiyâr bir ana imajıyla canlandırılır. Esarettten kurtulan ihtiyârın yüzü ilim, hak ve irfanla daha da güzelleşir.

"Yarı" şiirinde yarına olan inancı tesirli bir ahenkle ifade olunur:

*"Hezan pençesinde saralan güller
Şüphesiz şenlenib gülecek yarı.
Hasretle çırpınan heste gönüller"*

³ Kızıl Genç Kalemler, Azereşır, Bakü, 1926,

⁴ Prof. Dr. Maarife Hacıyeva, XX. Asır Azerbaycan Edebîyatı, 19 Mayıs Ün. Eğt. Fak. Yay., Samsun, 1994

*Pek dadlı neş'eler sürececek yarın.
 ...Mîr menlik görmeyen o ıssız eller
 Saadet ne imiş bilecek yarın.
 Men ömrümde Paris'in görmemişem üzünü,
 Enmemişem o vehşi, çilğün şantanlarına.
 Çuçmamışam o açgöz gehbelerin dizini,
 Bahmamışam sarayda vuran fantanlarına..."*

Tabiat ve sevgi konularını da işleyen şair, Tanrı'nın kendisine bahsettiği ve insan kalbinin bu en yüce, en ulvî duygusunu terennüm etmek için bir çok şiir yazmıştır. Ancak doğduğu ve yetiştiği devir, muhabbet duygularını yürek dolusu söylemeye fırsat vermemiş, kalemını içtimaî hadiselerle çevirmek zorunda kalmıştır. 20 yaşında bir şairin daha gençliğini yaşayamadan asrın içtimaî fırtınalardan manen şikest edilmiş insanların talihini anlatmak durumunda kalması, eserlerinin diline, tasvir ve ifade vasıtalarına da te'sir etmiştir.

1920'li yılların sonuna doğru Almas Yıldırım'ın şiirlerindeki çerçeve genişleme-ye başlar; Azerbaycan, onun tabiatı, tarihi, talihi, zengin manzaraları, şark ülkeleri, Türkiye, İran Hindistan, insanlık tarihinin çok çeşitli merhaleleri ve nihayet dehşetli inkılablara sahne olan asrımızın ilk yarısı...

"Hindistan'da Fırtına" şiirinde Yıldırım, İngilizler'in zulmü altında ezilen Hindistan'ı güçlü bir "fil" imajıyla gösterir. Ve onun ivedilikle kendine gelip kölelik zincirini kırmasını ve halkının kendi istiklâliyetine kavuşması gerektiğini bildirir:

*"Hind bizindir, Çek elini!
 Deyem zorlu fil
 Tapdağında sürüklenen
 Bir aciz deyil
 Bir gün gelib gezeblenib tutacak seni
 Hortumunda ummanlara atacak seni,
 Fursat iken yağ şeleni, başını al, kaç,
 O kölelik zincirini Hindistandan aç!
 Yo hsa ölüm aman vermez, yıhar tahtını,
 Bah, onsuz da uğursuzlug sarsmış bahtını!"*

Başka bir şiirinde Yıldırım, parçalanmış Doğu'nun kendinde bir kuvvet bularak ayağa kalkmasını, birleşmesini, esaretten kurtulup, hakkını almağa çağırır. Neriman Nerimanov'a hasrettiği aynı adlı şiirinde bir inkılâbçı gibi onun yolunu izlediğini ilan eder. Bir müddet sonra "Pravda" Gazetesi için yazdığı bir şiirde onu hakın sesi olarak görür.

"Türk Askeri Çağlasın" şiirinde, Sovyet Azerbaycan'ında yaranan (oluşan) orduya ehzenler (methiyeler) söylemesi şairin rubabından kopan yanlış notlardır. Dikkat edilirse son şiirde adı geçen Türk Askeri Ahmed Cevad'ın "Dalga" (1919) kitabında şerefine azadlık misyonuna haklı ehzenler söylenen halk ordusu değil, kızıl imparatorluğun korkunç orak çekiç siyasetinin hayata geçirilmesinde vasıtaya çevrilmiş harbi kuvvedir.⁵

Azerbaycan'da Yazdığı "Buludlar" (Bakü,1930)⁶, "Bir El Aşığının Dedikleri" (Bakü, 1930) "Durnag" ve "Durnalar" (Bakü,1929) şiirleri, Yıldırımın sanatındaki romantik tahayyülün izlerini taşırlar.

⁵ B.Nebiyev, *Didergin Şair*, Sabah, Bakü,1995, s. 74

⁶ Bu şiir Lermantov'dan iktibas edilmiştir. Bkz.B.Nebiyev, *Didergin Şair*, s.76

"Durnalar" şiirinde şair, yüreğinde dolup taşan duyguları bölüşmek istemektedir. Bunun için de turnalara müracaat eder. Şair belalı başını koyacak bir ana kucağı bulamadığından ve yetim kalbinin tesellisiz kaldığından şikâyet eder. Azerbaycan'da Sovyet Hakimiyeti'nin ilk günlerden başlayarak, bütün aydınlara baskı uyguladığı bir zamanda, Yıldırım turnaya canlı özellikler vererek onu mevcut durumla barışmağa çağırması dikkatleri üzerine celbeder:

*"Durna gel kabu et sen bu çarpaşg oyunu,
Ten'eli söz önünde bükmelisen boynunu
Küsme şevdah durnam,
Her derdimiz belli, gel,
Gel birlikte bulalım
Baş-başa teselli, gel!"*

Şiir, "karışık yollarda" turnacığın başına belalar gelebileceği endişesiyle son bulur. Yıldırım, bühtana ve çeşitli iftiralara maruz kalan aydınlara, belalara duçar olan halkına, durnaların şahsında seslenerek adeta bütün kalbiyle dua eder:

*"Arzum budur, kesilsin göz yaşınız,
Her beladan uzak olsun başınız,
Çiçeklensin toprağınız, taşınız,
Tohunmasın size düşman, durnalar!"*

"Gelmedi"⁷ redifli koşmasında yine turnalara seslenir. Fakat burada imajlar güçlü, tema daha derli topludur. Burada da bin türlü zorluklarla ayakta durmaya çalışan Azerbaycan evlatlarının "şimal kurdu" imajıyla birleştirilen Bolşevikler'in gazabına uğradığından bahseder:

*"Durnam cüdü, benim boynum büküldü
Hezan geldi, göy yarpağlar döküldü,
Lâle soldu yazın bağı söküldü,
Bülbül öldü, gül saraldı, gelmedi.
Durnam cüdü uzaq dağlar ardına,
Ugradımı bilmem şimal qurduna?
Ellere bir bahar, mene fırtına,
Güneş söndü, daş qaraldı, gelmedi."*

Şiirde, her zaman hürmetli ve konakperver olan Guba'nın bugün başı dumanlıdır. Dağlar, dereler, çemenler kara bir yas libası giymiştir. Bulaklar ağlıyor, ihtiyâr ve çocukların gözlerinden keder yağıyor, yiğitlerde sevgiden alâmet görünmemektedir. Böyle bir zamanda elinde üç telli sazla buraya yolu düşen el aşığından yöre halkı, gönül açan, neş'eli bir şeyler çalmasını istemişlerdir. Aşığın cevabı şu olmuştur:

*"Neş'e harda?
Gözlener mi cehennemde bir bahar?"*

Dinleyiciler ısrar ederler. Bunun üzerine aşık sazını dillendirir. Lâkin sazın perdelerinden hicranlar kopar. Herkesi yakıp kavurur. Ve yukarıda bahsettiğimiz "Gelmedi" redifli koşmayı okumaya başlar:

*"Eks etdikçe bu şar kı qarşılara grıg-grıg.
Hepsinin gözlerinde titreyirdi sayrılıg.
Bir aışam geribliyi sinerken aylara*

⁷ B.Nebiyev'in "Didergin Şair" isimli eserinde belirtildiğine göre, "Gelmedi" şiiri mustakil bir şiirdir. Yıldırım onu "Bir El Aşığının Dedikleri" adlı şiirinin terkip bölümü gibi düşünmüş, el aşığı imajının ifa ettiği melodinin metni olarak yazmıştır.(s.77)

*Daldı küsgün bahışlar duman
Çeken yollara,
Bir Şeyh Şamil hiddeti qonunca dodaklara
İhtiyârlar gaş çatıg bağıdılar şah dağlara"*

Bolşevik zülmü altında ezilen Azerbaycan hakkında bu tasavvurun sadece bir halk sanatkarının dilinden verilmesi dikkat çekicidir. Belki de bu durum el aşıklarının kendi yurtlarını, kendi insanının ahval-i ruhiyesini herkesten daha iyi bileceği inancından kaynaklanmaktadır.

Dağıstan'a sürgün edilmesi münasebetiyle kaleme alınmış "Dağlara Vida" şiirinde Yıldırım'ın şairliğini ortaya çıkaran bazı motifler mevcuttur. Şair burada vatani için "her belaya katlanan" bir ziyalıdır. Başına gelen sıkıntıların kökünde onun bu vatan sevgisiyle yanıp tutuşması yatmaktadır. Şair için çocukluğunun sevimli şehri Bakü'den ayrılmak ölümden beterdir. Ne yazık ki, ülkesini idare edenler "kızıl bir uykuya" dalmışlar ve halkın nasıl bir uçuruma doğru sürüklendiğinden habersiz idiler. İşte böyle bir zamanda şair ne yapacağını açıkça söyleyemese de, umumi mevkii, gayesi artık muayyen ve kat'idir. Vatanın bağımsızlığı uğruna bu yoldan asla dönmeyecektir:

*"Bir gün geler goşarag yurdumun harayına
Men ateş açacağam düşmenin sarayına
Ne düşer yurdu getmiş bir iyidin payına?
Ya şerefli istiglâl, ya gızıl gan, a dağlar!"*

Şair bu dayanılması güç vaziyeti de dikkate alarak az kalsın şiir yazmaktan vazgeçebileceğini belirtiyor:

*"Men artık ne yazım yurduma dair?
Düşmen zehir saçır, dostlar gizlenir.
Bilmem öz yurdunu seven bir şair
Neçin de bir canı kimi izlenir?!"*

Vatanını, milletini sonsuz bir muhabbetle seven şairin "bir canı gibi" izlenmesi onu dehşete düşürür, her yanını hapislerin çevirdiği şartlardan şikâyet eder ve kendi vatanında bir garip gibi dolanır... Onu en çok üzen de bir zamanlar dost saydığı insanların artık ondan kaçmalarıydı.

Dağıstan, şairin yâratıcı muhayyilesi için çok büyük bir önem arzeder. Zengin müşahedeler, yeni arayışlar, ona, yeni mevzularda eserler yazmak için elverişli imkânlar veriyordu.

Yıldırım buralarda, Azeri, Kumuk, Lezgi, Avar, Dargın ve Lak topluluklarıyla tanıştı. Sağlam dostluklar kurdu. Edindiği izlenimler, bu dağların kendisinde uyandırdığı zengin teessurat, geniş tabiat güzelliği, burada yazılan eserlerinin mayasını teşkil eder. Vatanında siyasi idarenin amansız darbelerinden sarsılmış olan şairin, gerginliği ve kederi biraz olsun azalır. 1929 yılında yazılmış "Dağlardan hatıralar" şiirinde de görüleceği gibi onda ümit kıvılcıklarını yeniden yeşertmeye başlar:

*"Dün karşımızda nevazişkâr
Güler üzler oynadı,
gelbimdeki ümid yine
Coşdu-coşdu, gaynadı;
Uzağlardan uca dağlar eks ederken gözlere
Çıhdıg yaşıl tepelere, meşmer donlu düzlere
Al geyimli kızlarımız hepsi verir gol-gola,*

*Çiçek derip düzmek için
Sapmadaydı sağ-sola..."*

Bakü'nün kalabalık ve gürültülü sokaklarından sonra koynuna atıldığı Dağıstan manzaraları şairin hüzünlü kalbini biraz da olsa avutur ve onu teskin ederdi:

*"Ormanlardan aħıb gelen,
gayalardan sızan su,
Goy meħmerli derelerin sükkütunu pozon su
Seslendikçe gelbimizin çırpınırdı telleri
O sevdalı an mayısın lâleleri, gülleri
Düzüldü bir lenta kimi siyah kıvrım saçlara,
Başlarında çelenkleri benzerdi al taçlara."*

Dağ eteklerine erken inen akşamın -adeta- insanda uyandırdığı "garibanlık" duygusu yukarıda görüldüğü gibi birkaç saatliğine olsa da şairden uzaktır. Yıldırım, dağ eteklerine erken gelen akşamın kendisinde zengin renkler bulur, onları kendi duygu süzgecinden geçirerek canlandırır:

*"Nazlı güneş çekildikçe uzaklara, engine,
Boyanırdı uca dağlar sarımtrağ rengine.
Dağın zümrüd yahşasından
Baħan küçük aylar
Yazın dilber aħşamından
İnce bir zövg aldılar.
Biz dönerken ağşam mavi köneyini
geyirdi,
Uzaglardan dağlar bize dik başını eyirdi."*

Bu ruh, şairin Ğasımkend'de kaleme aldığı "Lezgi Elllerinde" şiirinde de mevcuttur.

Şairin Türkmenistan'a sürgün edildiği ay ve gün tam olarak belli değildir. Fakat "Elvida, Bakü!" şiirinden sürgün tarihini kolayca bulmak mümkündür.

Bakü'den yola çıkarken yüreği sızlayan, gözleri yaşaran şair, her şeyden önce çocukluğu ve gençliğini geçirdiği bu şehre seslenerek elveda der:

*"Sende geçib getti iyirmi dört yaşım,
Bir zaman beladan çıhmadı başım,
Sen oldun hemdemim, derdli yoldaşım,
Laylalar söyledin mene, elvida!"*

Bu mecburi yolculuk, Bakü'den yapılan son yolculuktur. Artık doğduğu ve yaşadığı bu elleri görmek ona nasip olmayacaktır. Fakat onun asıl derdi bu değil halkının düştüğü milli zulmün yarattığı faciadır.

"Dağlar" imajı, umumiyetle, Yıldırım'ın şiirinde çok geniş bir yer tutar. O, dağları insan gibi canlandırır, onları kendi halet-i ruhiyeleri içerisinde dillendirir, dağlarla hasbihâl eder. Dağıstan'a sürgün edilirken Bakü'nün dağlarına hitaben bir veda şiiri yazdığı gibi, Dağıstan'dan sürülünce de, Türkmenistan'a ulaşır ulaşmaz yazdığı şiir yine dağlar üzerinedir. Şair buradaki sürgün hayatına dair hislerini sadece "Kopet Dağları"⁸ na açar:

⁸ Kopet Dağları; Kuzıtank dağlarıyla beraber Türkmenistan'ın güneyinde yer alır. Bu dağlar Pamir-Altay sıradaglarının Türkmenistan'daki uzantısıdır.

"Her yanım bir çeşme, göy çemen, çayır,
Ayrığ men ne yazım tesvire dair?
Gelmış huzuruna esir bir şair,
Sevgimi kalbine sal, Kopet Dağları!"

Şairin sürgün hislerini Kopet Dağları'na ithaf etmesinin sebebi; o dağların güzelliğinden kaynaklandığı kadar, dağların mevcud oldukları ülkelerin yücelik, heybet ve vakar timsalleri olmasına da bağlanmalıdır. Dağların koynunda yaşayan halk bir takım imajlarla ebedileştirilir. "Kopet Dağları" şiirinde de böyledir. Yıldırım biliyordu ki, diğer yaşayan yüz binler gibi o da bu dağlarda ebedi değildir. Fakat çoğu zaman başı bulutlar, sinesi dumanlarla kaplı olan Kopet Dağları Kafkas Sıradağları gibi ebedidir. İşte bu hususiyet binlerce yıl burada yaşayan halkların verdikleri mücadelenin remzidir. Bu yüzden dağlara duyduğu muhabbet onun benliğini, kalbindeki vakarını ve mücadele azmini güçlendirir.

"Birleşen iki Nehir" Şiiri şairin yaşadığı sürgün hayatının çeşitli merhalelerini anlatır. Uzun yollar kateden Kür Çayı, Araz'la birleşerek büyük bir nehir yaratır ve oradan Hazar'a dökülür. Birinde Kafkas (Azeri), diğerinde bir Türkmen kızının saçlarını yıkayıp dertleştikleri nehirlerin ikisi de şair için azizdir. Şairin bu nehirler için kullandığı teşbihler dikkate değerdir:

"gucağlaşmış o yerde birleşen iki baci,
Biri eşim, varlığım, biri başımın taci.

.....
Biri galbimdeki gan, biri gözümün yaşı."

Aşkabat'da göz hapsinde tutulan Almas Yıldırım, coşkun edebî faaliyetlerini burada da devam ettirir. Şairin lirik şiirlerinin bir çoğu bestelenerek Aşkabat radyosunda şarkıcılar tarafından okunmuştur.⁹

Yıldırım 1934 yılında İran üzerinden Türkiye'ye gelmişti. Türk vatandaşlığına kabul edilmesi biraz olsun sürgünlüğünü kendisine unutturmuştu. Artık sürgünde değil gurbette idi. Türkiye onun için ikinci vatandı. Ama yine de kalbi Azerbaycan'ın hasretiyle yanıyordu. Onun gurbet şiirlerinin bir çoğu bu hasretten kaynaklanmıştır.

Zorla yurdundan sürülen şair, sürgünlüğün ağır yükünü hayatının son gününe kadar sırtında taşımıştır. Bu durum onun eserlerine bütün teferruatıyla yansımış, en ince ayrıntılarıyla mısralarına aksetmiştir. Bu açıdan onun şiirleri, Azerbaycan şiirindeki "gurbet şiiri geleneğinin" en bariz, en mükemmel ve en zengin örneklerinin başında gelir.

Şiirlerine; "Gurbette", "Gurbet Mektupları", "Gerip Çuşuma" gibi başlıklar vermiştir.

Almas Yıldırım'ın gurbet şiirlerinin asıl kaynağı bir bütün halinde ifade edilmesi gerekirse Azerbaycan gerçeğidir. Vatan onun derdi, ateşi, talihidir. Bütün şiirlerinde vatanından, obasından, halkından yana yana bahseder. Kendisinin bu konuda samimi bir itirafı vardır:

"Kim deyir ki, könlümde hatiren yoğ,

Yâdın yoğ;

La'net o şe'rimde ki, onda senin adın yoğ!"

Şairin eserlerinde sık sık görülen bu duyguyu, Alptekin, "aşk" mefhumuyla izah eder:

⁹ Prof. Dr. Maarife Hacıyeva, XX. Asır Azerbaycan Edebiyatı, 19 Mayıs Ün. Eğt. Fak. Yay., Samsun, 1994

"Edebiyatta aşk esaslı bir mevzudur. Aşk terennüm etmeyen kaç şair olduğunu ben bilmiyorum. Fakat bizim şairin terennüm ettiği aşk, alâlâde bir aşk değildir. Onda tutuşan vatan muhabbetidir. Şairin türküsü yurt sevgisinin zirvesidir. O sevgiyi ne Çeka'nın yosun tutmuş bodrumları, ne de "buzul cehennemlerin" tahammül edilmez ızdırapları söndürebilir."¹⁰

Yıldırım'ın gurbet sızılarını yaşadığı yerlerden biri de Tahran'dır. 1934 yılında burada yazdığı "Bir parça" da vatanının gözünün önünde bir anlığına da olsa canlanacağı günü talihine doğan bir güneşin şafağıyla kıyaslar. Bu şafaktan mahrum kaldığı için şairliğine lânet okur.

Yıldırım'ın şiirlerindeki vatan hasretinin ifade vasıtaları çok muhtelif ve rengârenktir. "Gurbette", "Batan Güneş", "Gölcükle Derdleşme", "Azeri Duası", "Yurt Hasreti", gibi şiirlerinin her birinde şair, vatan hasretinin ifadesi için yeni vasıtalar arar, yeni imajlar kullanır. "Gafgaz" şiirinde, vaktiyle Puşkin'in sürgün hayatını cennete çeviren bir yurt olarak ele alır. "Yurd Hasreti" nde kahramanın kanatsız yaratılmış olmasına eseflenir. Allah kanat verseydi bir anda uçup dağları aşar, Göy Göl'ün sahillerini bir bir dolaşır. Hatta Bolşevik askerlerinin atacağı bir okla vurulsa bile gam yemez. Çünkü yurdunun sevimli toprağına kavuşacaktır. "Azeri Duası" nda şair, Ulu Tanrı'ya müracaat ederek Kâbe'den, hatta Cennet'ten vazgeçtiğini yeter ki, kendisine "od savuran toprağından" bir kabirlik yer verilmesini yalvara yalvara niyaz eder. Buna nail olursa öldükten sonra cehenneme gitmeye bile razıdır.

"Neyleyim", "Gaf Dağına Türküler", "Guzgun için", "Gurbanın Olabilsem", "Şergim" şiirlerinde de aynı ruhla yazılmış, yürek parçalayan hicran nağmelerini bulmak mümkündür.

"Sılaya Varacağam", "Bir Gün" şiirlerinde yolunu kesen dağları bile aradan kaldırıp, vatanının etrafına halkalanmış esaret zincirini parçalayacağına emindir:

"Şergim" şiirinde bu inanç asla şüphe kaldırmaz:

*"Gafgaz, o güzel yurd, o müebbed vetenimdir,
Men hür olarak doğdum o zümrüd
yaşasında.
Dağlar beşiyim, geydiyi garlar kefenimdir.
İllerle, esrlerle sürünsem de yasında
En sonda o, mütleğ ki, benimdir,
o benimdir."*

"Esir Azerbaycan'ım" şiirinde vatansızlık, yuvasız kalmanın verdiği gariplik şairi dinden, hattâ Allah'tan bile yüz çevirmek çılgınlığına iter.

Klasik şiirde sevgilisine kavuşmak için din değiştiren, islâmın haram kıldığı şarabı içen maşuklar az değildir. Hüseyin Cavid'in "Şeyh Sen'an" adlı eserinde kahraman çok sevdiği Tersa kızına kavuşmak için din değiştirir ve boynuna Gürcü sayağı asar, hatta bu yolda domuz oflatmaya çıkar. Ancak kendi vatanı uğruna Allah'tan imtina etmek derecesine ulaşan şiirlere ilk kez Almas Yıldırım'da rastlıyoruz:

*"Gönlüme tek Kâbe yaptım seni men,
Sensiz neylim gurbet elde günü men,
Sensiz neylim Allah'ı men, dini men,
Azerbaycan, benim tacım, tahtım oy!...
Oyanmaz mı kor olası bahtım oy?!"*

Yukarıdaki bendin son mısrası Fuzûlî'nin "kara bahtım uyanmaz mı?" mısra'ını hatırlatır.

¹⁰ Alptekin, Boğulmayan Bir Ses, kitabının Önsözü

Aslen Bakü'lü olan şairin şiirlerinde "Bakü" imajı ile sık sık karşılaşmaktayız. "Baki... O benim kâbem, o benim mihrabım, o yurdum, yolunda kanlı Çar'a yıllarca karşı durdum, ilk o Rus zencirini ben çiyne dim, ben kırdım..."

Bakü, şairin, çocukluk ve gençlik yıllarının munis şehridir. Hazar sahilini, Sebayıl Rayonu'nu anlatır. "Baki" şiirinde ise, 1920 'li yıllarda cereyan eden Bolşevik ihtilâlini, şehrin ve halkın düştüğü durumu anlatır.

Eski Yunan efsanesine göre Prometey Tanrıların yasaklarına uymayarak ateşi insanların hizmetine sunmak için, "dünyanın ateş dolu sinesi" olarak bilinen Abşeron'a koymuştur. Burası bu gün yanar kayalarıyla meşhurdur.

Yıldırım'ın bu durumuyla, tanrıların gazabına uğrayıp Kafdağı'nda zincirlenen Prometey'in durumu arasında tipolojik bir benzerlik mevcuttur. Bakü faciası, şairi derinden üzer ve kendini kaybetmesine neden olur:

*"Bir zamanlar adına eşg ogudum illerle,
İndi artıg gelbimin içinde inle, Baki!
Uğrunda çarpışanlar golları bağlı getdi,
Men yanarag kül oldum
senin derdinle, Baki!"*

Üçüncü mısradaki geçen " golları bağlı getdi" ifadesi, vatan için çarpışan binlerce genç Azeri münevverinin "buzul cehennemlerde" zencirlere bağlanıp işkencelerle öldürüldüğünü ima etmektedir.

Vatana kavuşmanın ümitsizliği bazan Almas Yıldırım'da öyle derin duygular uyandırır ki, şair anasından kör doğmadığına eseflenir; "Keşke bu dünyaya gelen andan kör olaydım, yurdumun, hezer sahilinin, Şuvelan bağlarının esrarengiz güzelliklerini görmeyeydim ki, bu gün onların obrazıları beni bu derece sarsıtmayaydı." der.

Yıldırım "Yiğitlere sesleniş" şiirinde çok net ve sert ifadelerle hakikatleri bütün çıplaklığıyla ortaya koymaktadır. Bu durum vatan evlatlarının damarındaki gayreti harekete geçirmeye yetmiştir:

*"Bağ, hirsden çailayir gebrinde atan,
Yoğsa orda bir skelet mi yatan?!
Sığınmış o büyük ruha bu veten,
Veten torpag deyil, damarda qandır,
Ondan geyri tapacag yer yalandır!"*

Halkının düştüğü duruma kahrolan şair, geleceğin yegâne ümidi olan gençliğe seslenerek; şimdi susup oturmak zamanı değildir, mücadele için ayağa kalkmak lazımdır. "Yolunda ilk gurban men olacağam!" demektedir.

Mevcut haksızlıklara, içtimai adaletsizliğe karşı şair, hürriyet ve azatlık programını ilan eder:

*"Hür bir dünya, hür bir din,
Hür bir tanrı, hür bir yol
Hür bir hayat, hür vicdan,
Hür bir gafa, hür bir gol,
Hür bir şiir, hür bir eşg,
Hür bir meslek, hür bir emek,
İnsan oğlunun asıl hür cenneti bu demek "*

Yıldırım halkının emeğine, işine, aşına hatta vicdanına karışılmasına izin vermez. Aydınlar birinci vazifesi olarak; Sovyet Emperyalizminin yıkılmasını ve "halklar hapishanesi"nin parçalanmasını göstermektedir.

Türk milletinin birliği ideali 19.y.y. sonlarından itibaren meydana çıkmış Türkçülük, Turancılık bazen de Pantürkizm gibi adlarla yayılmıştır. Şair Türkçülüğü yaşamağa hakkı olan tabii, siyasî, ideolojik bir cereyan olarak kabul eder.

Yıldırım, Türkçülük ve Turancılık'ı hocası Ahmed Cevad'ın şiirlerinde tanımıştır. Ahmed Cevad son nefesine kadar Türkçülük fikrine sadık kalmıştır. Şair Türkçülük'ü sadece şiirlerinde terennüm etmekle kalmamış bütün fırsat ve imkânlardan istifade ederek, onu fiilen müdafaa ve tebliğ etmiş, lazım geldiğinde elinde silah vurmuş ve bu uğurda ölüme bile meydan okumuştur. Cevad bu gayesini bütün eserlerinde tekrar ilan etmiştir:

*"Şi'rim sınığ bir Türk sazı,
Ağladarag ellerini
Adag-adag gezmek ister gonlüm
Turan elleriñi.
Ben bir Turan yolcusuyam,
Elimde bir sönük maşal,
Aman şi'rim himmet ele,
Aman teb'im bir ganad çal!"*

O devrin Azerbaycan gençliğinde ve özellikle yetişmekte olan aydınlar arasında köke ve öze dönmek istekleri Türkçülük idealine olan rağbeti daha da arttırmıştır.

1912 yılındaki Balkan Harbi'ne katılmak üzere Azerbaycan'da bir Kafkâz Gönüllüleri Birliği kurulur ve savaşa fiilen iştirak eder. Bu birliğin içinde Ahmed Cevad'da bulunmaktadır.

Ahmed Cevad'ın Türkçülük ideali öğrencileri arasında olduğu kadar, çevresinde de büyük rağbet görür ve dalga dalga yayılır. Bu ideal yeni yetişen şairlerin eserlerine de tesir eder. Bu şairler arasında Mikâil Müşfik ve Almas Yıldırım'ın isimlerini özellikle belirtmek lazımdır. Bu iki şair de devrin matbuatında Ahmed Cevad'ın Türkçülük idealinin tesirine kapıldıkları için suçlanmışlardır. Bu yetmeyince önce Mikâil Müşfik'i 29 yaşında iken vurdular, ardından 24 yaşındaki Almas Yıldırım'ı sürgüne yolladılar.

"Gölcükle Dertleşme" şiiri Türkiye'de yazılmasına rağmen hayatının önceki devirlerinden ve Ahmed Cevad'la olan münasebetinden izler taşır:

*"Yolsuz bir aşığı kimi sanma ki,
Seni buldum,
Men uzak bir "Göygölün" yolunda
Beyle soldum,
Bu doğrudur: Bir dostun uğrunda gurban
oldum,
Bu bizim etdiyimiz ehdi-peymandır,
Gölcük!"*

Yukarıdaki dörtlükte geçen "Göygöl" imajı ile şair, kadim dostu Ahmed Cevad'ı ve onun "Göy Göl" isimli meşhur şiirini dikkate almaktadır.

Almas Yıldırım, "Men kimem", "Çara Dastan" ve "Men mi?" şiirlerinde Ahmed Cevad gibi eski tarihlere müracaat ederek Türk'ün şanlı geçmişini hatırlatır:

"Men miyem Altaylar'da başı göylere deyen,
Tarihi menmi yazdım, tarih mi meni öyen,
Men miyem indi beyle tevekküle baş eyen? "

Yıldırım, bu yolda halkına Bolşevikler'in köleliğine karşı mücadele ruhu aşıl-
mak maksadını gütmektedir:

"Verin mene yurdumu, olsun cennet bucağı,
Bir devlet gurayım ki, sülhun doğma ocağı,
Başında dalgalansa üç boyalı sancağı
O zaman zann ederem bütün cahan
Menimdir!"

Mısralarıyla M.Emin Resulzâde'nin "Bir kere yükselen bayrak bir daha inmez"
sözünü hatırlatmaktadır.

"Gara Dastan" şiirinde bu fikri daha da ileriye götüren şair, sadece Azerbay-
can'ın değil, Bolşevik istilasının altında ezilen bütün Türk bölgelerinin aynı durum-
da olduğunu belirterek, dünyanın dikkatini bu tarihi adaletsizliğe çeker:

"Kimse bilmez Tanrıdağı'n yaşını,
Duman almış Altaylar'ın başını.
Uçurmuşlar başdan devlet guşunu,
Setvetine üz çevirmiş zaman, hey!
goca Türk'ün düşdüğü derd yaman, hey!

Azerbaycan derd içinde boğulmuş,
Sevenleri diyor diyor govulmuş,
Ağla şair ağla yurdun dağılmış,
Harda gopuz, harda qırıq kaman, hey,
Harda böyük vatan, harda Turan, hey?"

Yıldırım, muhtelif şiirlerinde anlattığı Türkçülük ve halkının talihi ile alakadar
fikir ve duygularını "Gara Dastan" şiirinde umumileştirir. Bu "halklar hapishane-
si"nde destanlara sığmayacak facialara "Gara Dastan" başlığı oldukça uygun düş-
mektedir.

"Gara Dastan"ın son bendinde "Ağla şair, ağla, yurdun dağılmış!" mısra'ında
kendî derdiyle halkının derdini birleştirerek yürek yakan bir nâleye çevirmiştir. Bu
ağrının en hazin, en kederli yanı ise, şiirin her bendinde tekrar olunan "Goca Türk'ün
düşdüğü derd yaman hey!" mısra'ında gizlidir.

Ne yazık ki, Ahmed Cevad, Hüseyin Cavîd, Mikâil Müşfik gibi Almas Yıldır-
ım'da yıllarca mücadelesini verdikleri Türk ellerinin esaretten kurtuluşunu göreme-
diler.

Almas Yıldırım'ın şiirlerinde -herşeye rağmen- geleceğe olan güçlü bir inanç vardır:

"Sen aldırma, içimden yaratıyam, yaralı
Bırağ geçsin genç ömrüm fırtınalı boralı.
Men bilirem sonunda çıhamam üzü garalı,
Yurdumun gençliğine umidim, imanum var!"

"Ölmek mi Yaşamak mı?" şiirinde, zamanın amansızlığından, tatsız ömrünün sona erme-
diğinden, ölümün henüz kendisini almadığından şikâyetlenen şair, yinede ümid ışıklarını
söndürmez. "Yurdum için bir az daha ağlasam" arzusu ile yaşamak isteğini bildirir.

Yıldırım şiirlerinde sıkça, "of!", "aman!", "oy!", "ah!", "lâ'net!", "ey!", "hey!"
gibi nidalar kullanır. Bazen bu nidalar bütün dünyayı yakacak gibi gelir, bazen de

belli noktalarda bu heyecanlar sakinleşir, fikir ve düşünce üstün gelir. Halkın güzel geleceğine olan ümidin ifadesi bu sakinliğin ardından gelir:

"Vurma gönül, vurma, elbet bu gışın
Bir yazı var,
Bu gara gün geçicidir,
Bir gün biter inleme,
Bağçamızda sarı bülbül yine öter inleme
(Ne olurdu?)

Menim eşğim, a dostlar, ezelidir ezili,
Kim çalacak gönülden o sevdalı gözeli?
Yoğ bir kuvvet ki, yağsın gelbimdeki emeli,
Menim ki o gurtluğ gününe inamım var!"
(Gençlere ümidim var)

Vatanın bağımsızlığa kavuşacağı ümidi şairi hiçbir zaman terk etmemiştir. Fakat yüreğinin derinliklerinden her zaman bir sızı duyulurdu: Acaba ben de o günü görecek miyim? Oğlu Araz'a hasrettiği şiirde bu duyguyu dile getirir:

"Gavuşarken yurd bayrama, düyüne
Çalhanacağ el öyüne-öyüne,
Sen çatınca gözlediyim o güne
Menim ömrüm yetecek mi bilmem ki..."

"Gızıl Galemler Dünyasına" şiirinde, "halklar hâpishanesinin" bir gün mutlaka dağılacağına olan inancını yazar.

Başka bir şiirinde Yıldırım, hürriyet ve istiklâl fikrini işler. Şiirin sonunda geleceğe olan inancı büyük bir arzuya çevrilir:

"Gazardım gönüllerde yalnız bir tek ideal:
İnsanlara hürriyet, milletlere istiglâl!"

"İnsanlara hürriyet, milletlere istiglâl!" Mısra'ında aksını bulmuş sanatkâr ideali, insanların en büyük manevi gücünü hayata geçirebilseydi milyonlarca günâhsız insanın hayatı yok olmazdı.

"Mugaddes İhtilâl" şiirinde gelecek yarımara ümid hissi ve inanç duygusu sezilir. Sovyet Rusya bağımsızlık ve demokrasi düşmanı olarak lânetlenir:

"Garanlıgda gözlerim dikilmiş ufuglere,
Bir fırtına sesi var, buludlar göyde dal-dal.
Açmış doğu bağrını sökecek şefeğlere,
Gop, ey deli fırtına, rişeni gönlüme sal,
İhtilâl isteyirem, mugaddes bir ihtilâl!
Ne zencirli bir Çafgaz, ne gan gusan bir Ural
İhtilâl isteyirem, Mugaddes bir ihtilâl!"

"Mugaddes İhtilâl" şiiri Yıldırım'ın yaratıcılığında en parlak numunelerden biridir.

2. Poemalar:

Şairin edebî çizgisini ve şahsiyetindeki gelişmeleri ortaya koyması açısından Dağıstan'da yazmış olduğu poemaların önemi büyüktür.

Hacmi, işlediği konular, yarattığı bedii tipler açısından burada yazılan şiirler gayet sanatkârane ve içi dolu şiirlerdir. Bu şiirlerin bazılarının mevzusu Azerbaycan'da yaşanan gerçek olaylardan alınmıştır.

Sürgün devrinde Dağıstan'da (Mohaçgala) yazılan poemaların başında 1929 tarihli "Dağıstan Gızı" şiiri gelir. Şiirin kahramanı güzel Elçin, Derbend'e gidip orada tahsil almak istemektedir. Babası ise başlık parası uğruna onu sevmediği Temirhan'a vermek istemektedir. Dağıstan'ın ananelerine göre kızın, aile büyüklerinin sözünden çıkması mümkün değildir. Kız büyük bir çıkmaz içindedir. Genç kızın kardeşi bir süre önce gümüş bir hançer yüzünden öldürülmüştür. Bir gün Derbent'ten köye gelen bir öğretmen, onların evinde misafir olarak kalır. Okumak hevesiyle yanıp tutuşan Elçin için, böyle bir zamanda evlerinde bir öğretmenin misafir olması mucizeden daha öte bir şeydir. Haspolad Elçin'in bu arzusunu destekler ve ona elinden gelen her şeyi yapacağına dair söz verir. Fakat bu durumdan haberdar olan Temirhan gece karanlığında eve dönmekte olan Haspolad'ı öldürür. Öğretmen ölüm döşeğinde, Elçin'den intikamını almasını ister ve çocuklarını ona emanet eder. Elçin intikam andı içer. Köyünden ayrılarak Derbend'e gider. Üniversiteyi bitirir, öğretmen olarak köyüne tayin olur. Halkının gerici fikirlerine aldırılmayarak küçük çocukları okutur, merhum Haspolad'ın intikamını bu yolla alır. Elçin, Baba, Temirhan, Haspolad üzerinde önemle durulmamışsa da, bir imaj olarak akılda kalırlar.

Kendi iradesi ve inatçılığıyla arzularına kavuşan Elçin'den farklı olarak "Şehvet Çurbanları"ndaki kahraman manevi bir iflâsa uğramaktadır. Bu poemada namusu kirletilen bir dağlı kızının facialı hikâyesi anlatılır. Dağlı kızı zengin bir Beyzâde tarafından zorla kirletilir. Ailesi, komşuları, bütün köy hiçbir suçu olmayan bu kızdan yüz çevirirler. Çaresiz kalan kız dağlardan şehire iner. İlk gençliği ve romantik hayalleri yıkılmış olan bu "şehvet kurbanı" genç kız şehir hayatının girdapları içinde ser-sefil olur.

"Adet Bataklığında"¹¹ Her hafta başka birine aşık olan Tüccar oğlu Giray'ın vaatlerine kanan Reyhanat başına gelen kötü olaydan sonra kendini kayadan atarak intihar eder.

Burada Yıldırım, "Şehvet Çurbanları"nın kahramanı ile Reyhanat'ın talihleri arasındaki farkı ortaya koymak istemektedir. Her iki poemada da zamanı geçmiş adetlerin acımasızlığına karşı çıkan şair, ikinci poemasında dağlara müracaat ederek bu kanlı kanunlardan uzaklaşmaya çağırır.

Dağlı kızların talihleri ve kahramanlıkları Yıldırım'ın "Azad Yay"¹² ile "Kiçgine"¹³ poemalarında da mevzunun merkezine oturtulmuştur. Bu eserin teması Hanlıklar devrinde ortaya çıkan hadiseler üzerine kurulmuştur. Karadeniz'in Kırım sahillerinde yoksulluk içinde, ama mutlu bir hayat süren Kiçgine adlı bir balıkçı kızı vardır. Balıkçı kızı bir gün buradan alınarak Tukay Han'ın adamları tarafından Han'ın malikhanesindeki "kızlar salonu"na getirilir. Tukay Han evindeki işret meclisinden Kiçgine ile eğlenmek üzere onun odasına gider. Namusunu her şeyden yüksek tutan dağlar kızı yavuklusu Hasa'ya olan muhabbetine sadık kalarak ayyaş Tukay Han'la yatağa girmeye razı olmaz. Koynunda gizlediği hançerle Han'ı öldürür. Halk bu yiğit kızın şerefine Tukay Han'ın sarayına "Kiçgine" adını verir. Böylece Almas

¹¹ Mohaçkale, 1929

¹² Kırım, 1928

¹³ Kırım, 1928

Yıldırım'ın yarattığı "dağlı kızlar" imajı, kendi liyakat ve şereflerini, ismet ve namuslarını korumak için hayatlarından geçmeye hazır olan temiz ve ulvî kahramanlar olarak göze çarparlar.

"Selimhan" poemasında dağlıların Çar istibdadına karşı giriştiği istiklâliyet mücadelesi anlatılır. Vatanında esarette yaşamayı kendine yediremeyen Selimhan arkadaşlarıyla birlikte dağlara çekilir ve Çarın nizami ordusuna karşı mertlikle yiğitlikle savaşır.

Burada eserin baş kahramanı Selimhan'ın ve onun kardeşi Sultan Murat'ın çocukluk ve ilk gençlik yılları anlatılır. Sonraki bölümlerde ise, Çeçenler'in hak, adalet uğrunda verdikleri mücadele epik levhalarla kendi aksini bulmaktadır:

*"Orda çeçenler ağlar dururdu.
Dereler seslenib dağlar dururdu.
Dumanlar açıgdi, yeller açıgdi,
Terekde kuduran seller açıgdi,
Dereler qorhulu, ufuqler ganlı.
Enginde gaş çatan, dağlar dumanlı.
Son bir fırtınaya tutulacagdi.
Ölümlə govğaya atılacagdi."*

"Selimhan" poemasının neşrolunmuş parçasının son bentlerinde kaşları çatılmış dumanlı dağlar, "ölümle kavgaya atılmağa" hazır olan yiğit Çeçen erlerinin vakarlı timsalini canlandırır. Müellif bu parçanın devamında dağların yerinden oynayıp harekete geçtiğini, yeni Çeçen yiğitlerinin kasırga gibi eserek düşmanlarına korku salacağını dikkatlere sunar.

Bekir Nebiyev "Didergin Şair" adlı eserinde bu poemanın eksik olduğunu söyler. Eksik kısım hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Ancak 1930 yılında neşredilen "Dağlar Seslenirken" adlı kitapta dört parçadan oluşan "sürgün" adlı bir bölüm vardır ve bu bölüm teması itibarıyla "Selimhan"ın devamı gibidir.

"Sürgün" poemasının birinci bölümünde Rus Çarlığı'nın Çeçen Halkı'na yaptığı tarihi zulüm, Çeçenler'in Sibirya'ya sürgün edilmeleri çarpıcı şekillerde anlatılmıştır. Yurdunu yuvasını terk etmek istemeyen çocuk-çocuk, yaşlı-genç demeden herkes katledilir. Köylülerin bir çoğu helâk olur. Kalanları ise sürgün edilir. Poemanın elimizde olan kısmından sonunun nasıl biteceği hakkında bir sonuca gitmek mümkün olmamaktadır.

Yıldırım'ın diğer poemalarıyla birlikte neşrettiği "9 Yanvar" şiirine poema demek zordur. Bu şiir, aynı adlı tarihi poemanın bir parçası gibidir. Bu yüzden kitapta "Poemalar" bölümünde yer almıştır. Ondan bir bir gayeye ve ideale sahip şiir örneği olarak bahsetmek daha doğru olur. Olay, 1905 yılının 9 Ocak'ında Petersburg'ta geçer. Zulümden bıkan on binlerce yoksul dertlerine çare bulmak için "Çar Ata"ya baş vururlar. Çar onların isteklerini reddederek, hepsini kurşuna dizdirir.¹⁴

Almas Yıldırım'ın şiiri, bu şiirler içerisinde en güçlü olanıdır. Şiir içerisindeki tezatlarla dikkati çeker. Bu zıtlıklar şiirde iki şekilde takdim olunur: Çar'ın kışlık sarayının dışında hakkı çiğnenen kütle, Çar'dan merhamet uman binlerce yoksul.... Sarayın içinde ise bütün bunlardan haberi yokmuş gibi şarap kadehlerinin sarhoşluğunda yaşayan Genaraller...

¹⁴ Bu olay 1920-30 yıllarının Azerbaycan poezyasının başta gelen konularından biri idi. Proletar şairlerin hepsi bu mevzuda eser vermişlerdir. Bunların en önemlilerinden biri de Samed Vurgun'un "Qanlı Bazar" şiiridir.

Bu meşhur tarihi hadisede olduğu gibi " 9 Yanvar" şiirin de de feryat eden ziddiyet güçlü bir patlamayla son bulur. Gözlerini kan bürümüş Çar'ın emriyle, binlerce silahsız ateş altında can verir. Kar üstüne oluk oluk al kanlar dökülür.Eser şu mısralarla son bulur:

*"Aħarken yavaş yavaş buzların altında çay,
Hiçgürirdi gizlice leşlerin üstünde ay.
Öpiyorken cismini gölgeler ölülerin,
Duyulurdu bu sesler uzagdan derin-derin:
-Ay felaket, ay ölüm, çeynetdiyin bu leşler
Üzerinde dalğalar, denizler çalħalanacaq;
Göz yaşından ve gandan yaranmış
Bir seltenet
Cehennemler içinde parçalanıb yanacaq!"*

Yıldırım'ın Dağıstan'da yazdığı "Boğulmayan Bir Ses" adlı şiiri sadece onun yaratıcılığında değil, Azerbaycan poeziyasında da önemli bir yere sahiptir. Şiir, Dağıstan'dan anasına yazılan bir mektup gibi düşünülerek kaleme alınmış gibidir. Bu tarzdaki şiirler daha sonraki yıllarda Süleyman Rüstem, Samed Vurgun ve özellikle Ahmed Cemil tarafından da yazılacaktır. Yıldırımın bu eseri takriben 1929 yılında yazılmıştır.

Şiire, annesinin canlı bir portresini tasvirle başlar. Okuyucu burada elleri göklere açılmış, nur yüzlü bir ana ile karşılaşır. Ana bütün gün oğlu için dua eder. Onun derdi gözlerini diktiği gökler kadar geniş ve sonsuzdur:

*"Be'zen kirpiyinde iki damla yaş
Çıħırsan o tozlu yollar üstüne,
Gelbinde çarpınan gizli bir telaş,
Derler ki, bir dua oħırsan mene.
Titrek dudaklarla meni anırsan,
Yanırsan, yanırsan, ana, yanırsan."*

Henüz yirmi yaşı bile dolmadan vatanından sürgün edilen bir evladın anası, secadeye baş koyup Allah'a yalvarmaktan başka ne yapabiliirdi? Fakat oğlu, anasının tasavvur ettiği kadar aciz değildi. Halkının düştüğü bu zulüm ve esarete rağmen bu ruhdan düşmemişdi. Şiirde de görüleceği gibi, kendisinin artık mabetlerden hiçbir beklentisi yoktur. O artık bir mücadelenin yolcusudur. Bu mücadelede onun duymak istediği yegâne ses, "Türk kalbinin iradesi, milletin hak sesidir."

"Yiğitlere Sesleniş" kitabında bu şiir eksik verilmiştir. Şiirin son parçası aynı kitabın 50. sahifesinde "Türküm" başlığı altında müstakil bir şiir olarak neşredilmiştir.